

TÜRK-İSLAM MEDENİYETLERİNDEN GÜNÜMÜZ TÜRKİYESİNE MÜZİKLE TEDAVİ

Aytac Mert UTEBAY

ÖZET

Müzikle tedavi yöntemlerinin tarihine bakıldığında, miladının doğu medeniyetlerine dayandığı görülmektedir. Tedavinin faydalarının keşfedilmesiyle birlikte, müzikle tedavi çağlar boyu önemini artırmış ve genişleyen uygulama alanlarıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Medeniyetlerin farklı ve çok çeşitli yaklaşımlarla uyguladıkları bu yöntem, özellikle psikolojik rahatsızlıkların tedavisinde kullanılmıştır.

Bu çalışma kapsamında Türk İslam Medeniyetlerinde müzikle tedaviye ilişkin bir araştırma yapılmıştır. Öncelikle medeniyetlerin müzikle tedavi yöntemini oluşturan, müzik kültürleri ele alınmış ve temel özelliklerinden bahsedilmiştir. Müzikle tedavi uygulaması bakımından tarih boyunca, dönemlere ve kültürlere göre farklılıklar göstermiştir. Günümüzde bilimsel bir yöntem olan müzikle tedavinin, Orta Asya Türklerinde ilk uygulama biçiminden Türk İslam Medeniyetlerindeki gelişim sürecine kadar uzanan müzik kültürünün, oluşum evreleri; teorileri ve makamsal etkileri hakkında bilgiler verilmiştir. Türklerin İslamiyet öncesi ve sonrasındaki sosyal yaşantıları, törensel gelenekleri, inançları da elde edilen kaynaklar doğrultusunda aktarılmaya çalışılmıştır. İslamiyet sonrası Türk Müziğinde ses yapısının makamsallaşması ve ses aralıklarının artmasıyla tedavide uygulama şeklinin değiştiği görülmüştür. Osmanlı ve Selçuklu devletlerinin, bu tedavi yöntemini en iyi şekilde uygulamak ve geliştirmek için yaptırdığı hastaneler hakkında bilgiler verilmiştir. Günümüz sürecinde devam eden müzikle tedavi yönteminin mevcut durumu, tedaviyi uygulayan kurumlar/merkezler ve müzikle tedavi uygulanan hastalarla ilgili bilimsel verilerin sonuçlarına da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzikle terapi, makam, müzik tarihi, müzikle tedavi

THE MUSIC THERAPY: FROM TURKISH-ISLAMIC CIVILIZATIONS TO TODAY'S TURKEY

ABSTRACT

Considering the past history of music treatment methods, it is seen they date back to the eastern civilizations. This method, which is applied by civilizations with different and various methods, has been especially used in the treatment of psychological disorders. As the benefits of treatment have been discovered, it has increased its importance for ages and has reached today with broadened scope of applications. In this study , the research was conducted on music therapy in the Turkish-Islamic Civilization. In terms of the application of music therapy, it has shown differences throughout history regarding to the periods and cultures they evolve. Within the research, the music therapy, which is a scientific method today; the way it was applied among Turks and its development process were analyzed. Moreover, in-depth information was given about the modes used in Turkish Islamic Civilization Music . The social life, ceremonial traditions and beliefs of Turks before and after Islam were tried to be transferred in line with the resources obtained. It has been observed that after Islam, the way of applying treatment has improved with the increase of mode-related effects and sound registers in Turkish Music. Besides, the special hospitals (Darüşşifalar) constructed by the Ottoman and Seljuk states in order to apply the treatment best and develop it with updated methods were presented in detail. In addition, the results of

the scientific data about the institutions / centers applying the treatment, the current situation of the music treatment method taking its roots from the very early times and the patients experiencing musical treatment are also included.

Keywords: music therapy, mode, music therapy, music therapy

Extended Abstract

Music has had an important place on mankind since ancient times. People have tried to express their joy, sadness, heroism, love and many emotions with the art of music. This important role of music in human life has given it new application areas over time. To this end the method of treatment under a regular method is called Music Therapy by adjusting the physiological and psychological effects of musical sounds and melodies according to various mental disorders (Şakar, 2006).

From ancient civilizations to the present, people have tried and used many treatment methods for centuries to improve their physical and mental problems. Throughout history, music used for military, religious, entertainment and magic has been also an approach that has been frequently used to address the patients' problems (Karahan, 2006: 1). Music therapy uses music events to meet people's mental, physical, psychological and social needs and expectations. With the style of music and the way it is performed, it appeals to the general mood of the listener (Ak, 1994: 3).

When we look at the process of treatment with music, we see that Turkish civilizations are pioneers in this practice and they transform this practice into culture. All the work done from the old Turkish civilizations to the present sheds light to the present day. When we look at the effect of treatment, it is seen that it has a physical and psychological discomfort.

In this context, sources related to the problem were searched through literature search. A progressive study model on Central Asian Turkish culture and Turkish-Islamic civilization is proposed for sub-problems. The answer to the question "how is music treatment in Turkish-Islamic Civilization?" was sought. The sub-problem of the research was determined as follows

- How is music therapy in Central Asian Turkish culture?
- What is the treatment with music in Turkish-Islamic civilization?
- How are Music Treatment Centers in Turkish-Islamic Civilization?
- In Turkey, what are the scientific studies on music therapy?

In the process of collecting and analyzing the data, the written sources related to the subject were scanned and the data were collected. Topics are classified chronologically. The music authorities used for treatment were investigated. Visual documents of Darüşşifa have been reached and extensive investigations were made about Darüşşifas. All documents are evaluated and the analyzed.

According to the resarch, The music of Oğuzlar, who came to the Anatolian region between B.C. 3000-2000, is accepted as a source of shaman music. Turks who went to China in the periods before Christ took their music to these places. The "kopuz" instrument used frequently in this period has an important place known as

healing and purifying human from the evil spirits. Shamans also used their drums in patient treatment and religious ceremonies. Shamans, in their unique ways, have applied an artificial sleep making the body feel that the body lifts the soul into the skies or brings it underground by means of leaving the body.

In Islamic civilization, the Sufis generally dealt with music. The Sufis mentioned that mental and psychological disorders were treated with music. It is seen that Classical Turkish Music emerged with the development of the pentatonic sequence system. With this development; The makams(modes) of the Classical Turkish music used in Amasya, Sivas, Fatih and Edirne Hospitals were classified over time and the treatments followed their principles. In addition, Farabi Musiki-ul-kebir, who is the inventor of the oud instrument, analyzed and associated the makams with astronomy and classified them according to the effects of people on their psychology.

The service provided by institutions called Darüşşifa is aimed at improving human health (Cantay, 1992: 1-2). In general, the darüşşifas were similar in structure during the Seljuk and Ottoman periods. However, while the buildings were strong and showy in the Seljuk period, they were thin and more functional in the Ottoman period. Patients who have fear, excitement, anxiety, and mental problems,were made listen to various melodies by physicians and their pulse were measured after the music session, and as a result of this measurement they would find the method to be followed in treatment (Şahin, 1997).

In Turkey unfortunately there isn not a specific institution providing music therapy academic education. However, in two special centers, TÜTEM and TÛMATA (Turkish Music Research and Promotion Group), treatment studies are carried out with Turkish Music. In Turkey, as in the world it has also understood the importance of music therapy again and started to perform scientific work in this area.

As a result, it is seen that the application areas of music therapy are expanding today. In the treatment of psychological disorders, personality disorders and side effects of cancer treatment; In addition to strengthening the social ties of the disabled and the elderly, it is seen that very effective results have been obtained in the rehabilitation and rehabilitation of the criminals. Taking into consideration the place of music in human life, it is recommended to increase the scientific studies so that music therapy can be used as a conscious treatment method.

Müzik, eskiçağlardan beri insanoğlu üzerinde önemli bir yere sahiptir. İnsanlar sevinçlerini, üzüntülerini, kahramanlıklarını, sevgilerini ve birçok duyguyu müzik sanatı ile ifade etmeye çalışmışlardır.

Müzikle tedavi, müziği oluşturan melodi, armoni ve ritim öğelerinin ruhsal ve bedensel sağlık sorunlarını iyileştirmek üzere uygulanan sistematik bir tedavi şekli olarak tanımlanmaktadır (Şakar, 2006).

Somakçı' ya göre (2003) insanlarda motivasyonu yükselten müzik zaman zaman kitlelere yön vermiştir. Dini/manevî yönden önemli olan müzik, duygulara etki eden özelliğinden dolayı rahatsızlıkların tedavisinde de oldukça yaygın bir yöntem olarak kullanılmış, vurmali çalgılar ile çeşitli ritimler çalarak hastanın şifa bulması düşüncesi, müzikle tedavinin temelini oluşturmuştur.

Eski medeniyetlerden günümüze bakıldığında insanlar, fiziksel ve ruhsal sorunlarını iyileştirebilmek için yüzyıllarca birçok tedavi yöntemi denemiş ve kullanmışlardır. Tarih boyunca askeri, dini, eğlence ve büyü

için yapılan müzik ise hastaların sıkıntılarına çare olmak amacıyla çok sık başvurulmuş bir yaklaşım olmuştur (Karahana, 2006:1). Müzikle tedavi, insanların zihinsel, fiziksel, psikolojik ve toplumsal olan ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılamak için müzik etkinliklerini kullanır. Müziğin tarzı ve icraa ediliş biçimiyle, dinleyenin genel olarak ruh haline seslenir (Ak, 1994: 3).

Türklerde müziğin kültürel yapıyla ilişkilendirildiğine dair ilk bulgulara M.Ö. 3000'li yıllarda Ural ve Altay bölgelerinde rastlanmıştır. O yıllarda müzik kavramı, Türkler tarafından “şaman müziği” olarak adlandırılmıştır. Bu müziğin özelliği ise az perdeli olmasıyla birlikte sade, coşku dolu ve basit olmasıdır. Türklerde bu müziğin ezgileri insan sesiyle seslendirilmiş ve bu ezgilere çoğunlukla davul eşlik etmiştir. Müzik, Altay Türkleri zamanında sihir yapma aracı olarak da görülmektedir. Hun devleti zamanında ise müzik güçlü bir anlam içermektedir. Bu nedenle taht görevini üstlenen hakanlara egemenlik göstergesi olarak davul ile sancak takdim edilmektedir.

Müzik bu dönemde beş tam ses aralıklı pentatonik şeklini almıştır. Pentatonik yapı, Göktürkler zamanında çok belirgin bir durum halini almış olmakla birlikte perde sayısının arttığı da anlaşılmıştır. Göktürklerin 744 yılında yıkılmasıyla yerine kurulan Uygur Devleti'nde kültürel seviye, İslam öncesi Türk tarihinin en parlak ve gelişmiş dönemidir. İslamiyeti kabul etmeden önce Uygur devleti döneminde müzik on yedi perdeli iniş ve çıkışlar gösteren, atlamalı sesleri daha çok kullanan, daha uzun motifli ve simetrik ölçülü bir hal almıştır (Somakçı,2003).

Selçuklu Devletiyle beraber Türk müzik kültürünün Arap ve Fars müziği ile etkileştiği görülmüş ve Türk İslam dünyasında pek çok müzik kuramcısına ait çalışmalara rastlanmıştır. Bu dönemde “*Ebced*¹” nota yazısının mucidi El Kindi'den Farabi'ye, İbn-i Sînâ' dan Kutbüddin Şirazi, Abdülkadir Meragi ve Safiyüddin Urmevi'ye kadar birçok İslam bilgini müzik konusunu kuramsal olarak ele almış ve eserler vermişlerdir. Sonraki dönemlerde de Şuuri Hasan Efendi ve Gevrekzade Hafız Hasan Efendi, müziğin insan ruhuna etkileri ve müzikle tedavi konularını ele almıştır. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde yapılan bu çalışmaların ışığında şehirlere açılan darüşşifalar, müzikle tedavinin uygulandığı merkezler olmuştur (Öztürk ve ark, 2017: 9).

Türklerde müzik, Türk tarihinin başlangıcına kadar eskiye gitmektedir. 6000 yılı kapsayan bir Türk Müziği tarihinden bahsedilir. Türklerde müzik ile tedaviyi Orta Asya Türk Kültüründen başlayıp, İslam Medeniyetlerini (Selçuklu ile Osmanlılarda) kapsayan süreçte ele alabiliriz.

¹ İslam dünyasına ait bilinen ilk nota yazısı

Orta Asya Türklerinde Müzik

Türklerin köklü tarihi geçmişine baktığımızda müzik kültürlerinin oluşum evrelerine denk gelmektedir. Çoğu bilim insanı tarafından kabul gören 8000 yıllık geçmişe sahip Orta Asya Türk Müziği, Türklerin tarih sahnesine çıkmasıyla başlamıştır.

Doğu Türkistan'da Hoten şehrinin Çerçen bölgesinde bulunan Mülçe nehrinin çevresinde M.Ö. 6000-8000 tarihlerine ait kayalara resmedilmiş dans eden figürler bulunmuştur. Aynı bölgede M.Ö. 2 bin ve 3 bin yılları arasında kayalara flüt çalgısının resmedildiği görülmüştür. Özbekistan'ın orta bölgesinde yapılan kazılarda M.Ö. ve M.S. 1. Yüzyıllara ait heykelerde, çalgı aletlerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu bölgede en çok kullanılan çalgılar; balaban, dutar, dombra, tambur ve çapraz flüt olurken, Fergana şehrinde ise dilli zurna tercih edilmiştir (Güvenç,2002).

Altay Türkleri M.Ö 3000'lerden başlayarak Türk müzik kültürünün öncüsü olmuşlardır. Altaylılar, bölgesine komşu olan boylarla etkileşime geçmek için 1000 yıl sonra yurtlarından ayrılarak kendi müzik kültürlerini başka bölgelere yaymış ve Orta Asya Türk Müziğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamışlardır (Karahana, 2006: 12).

Altay müziğinin iki sesli yapısının, basit ve kısa ezgilerden oluştuğu bilinmektedir. Orta Asya Türk Müziği kültürünün oluşumunda önemli yere sahip olan şamanlar, çaldıkları davullara doğada bulunan varlıkları çizerek, danslarına hayvan hareketlerinden figürler kattıkları görülmüştür. Bu durum doğaya yüksek bağlılıklarının olduğunu göstermektedir.

Türklerin yerleştikleri yerlerden olan Altayların Pazırık ve Başadar bölgelerinde arkeolojik çalışmalar yapan Sovyet bilim insanlarından Rudenko ve Griaznov, arp çalgısına benzeyen en eski Türk müzik aletlerinden *Çengi*'yi kazılarında ortaya çıkarmışlardır (Şengül, 2008: 35).

Eski Türklerde, içinde mitolojik unsurlar bulunduran destansı edebi türden eserler görülmektedir. Arkeolojik çalışmalarda gün yüzüne çıkarılan müzik aletleri ve dans figürlerini içeren hiyeroglifler bu eserlerin kanıtı olmaktadır. Maveraünnehir'in çevresine gelen Türklerde kopuz çalıp, koşuk söyleyen adına "Ozan" denilen sanatçı modeli oluşmaya başlamıştır (Kuloğlu, 2009: 4).

Milattan önce Türkler'in Çin'e gelmesiyle beraber oradaki müzik kültürünü etkilediklerine dair bilgiler vardır. Uzak Doğu etnik müziklerin ses dizisini oluşturan ve Latince'de beşseslilik anlamına gelen Pentatonik dizi her ne kadar Uzak Doğuya ait olarak görünse de asıl çıkış yerinin Orta Asya Türk Kültürü olduğu bilinmektedir. Fransız Sinoloji² Profesörü Edouard Chavannes, "Çin Müziği Hakkında" adlı eserinde Pentatonik ses dizisinin Türkler'e ait olduğunu belirterek Çin Kralı Cao Cao zamanında yaşayan Çauyen'in pentatonik ses dizisini Çinliler'e öğretmek istediğini, ancak Huank'ten sonra Çin' de kullanılabilir hale geldiğini söylemektedir. Günümüzde de halen pentatonik ses sistemi özelliği taşıyan müzik aletlerinden; sızığı, dombra,dutar, uskurık ve tastavık vb. çalgılar Orta Asya bölgelerindeki Türk yerleşim yerlerinde kullanılmaktadır (Birkan, 2014).

² Konu olarak Çin ile ilgili dil, uygarlık, tarih bilgilerini ele alan filoloji, TDK

Türk İslam Medeniyetinde Müzik

Türk toplumlarında İslamiyetin kabulüyle birlikte müziğe karşı olumsuz bir tavır oluşmaya başlamıştır. Şarkıların, insanı eğlence ve beyhude davranışlara yönelteceğine ve dini sorumlulukların yerine getirilemeyeceğine dair kaygılar, bu tavrın oluşmasına sebep olmuştur. Ancak Peygamber Efendimizin Kuran-ı Kerim’i okurken ehemmiyet göstermesi ve güzel okunmasına dair hassasiyeti, toplumun musikiye karşı tavrını değiştirmiştir. İlk zamanlarda daha kısıtlı ses aralıklarıyla okunan Kuran, zaman içerisinde perde sayılarının artması ve musikinin gelişimiyle makamsal zenginliğe kavuşmuştur (Ak, 1997:97.98).

Türk Müziği İslamiyet’e geçişle birlikte pentatonik ses sisteminden bir oktavdan oluşan ses dizilerine geçmiştir. Zamanla Selçuklu ve Mevlevi Ayin musikisinin temelini oluşturmuştur. Bir yandan Geleneksel Türk Müziği gelişimini sürdürürken diğer yandan halk müziği de; günlük ve sosyal yaşamla ilgili türküler, maniler, oyun havaları, ağıtlar, koşmalar vb. formlarla zenginleşmiştir (Somakçı,2003).

Müzikte perde sayısının çoğalmasıyla ses genişliği artmış ve musikide makamsallaşma başlamıştır. Makamsal dizilerin koma seslerini üzerinde bulunduran “Tambur” çalgısı önem kazanarak besteleme ve icra çalışmalarında sıklıkla kullanılmıştır. Sanat müziğiyle birlikte halk edebiyatı da önemini korumuş, “Kopuz” eşliğinde çalıp söyleme geleneği sürmüştür.

Günümüzde Geleneksel Türk Sanat Müziğinde kullanılan ses sistemi ilk kez Farabi (870-950) tarafından Tambur çalgısı üzerinde gösterilmiştir. Türk müziğinde ilk belge niteliğindeki çalışmalarıyla bilinen Farabi, Kitabü’l Musiki el-Kebir adlı eserinde musikinin bilim ve sanatın bir dalı olduğunu belirterek, fizik ile bağlantısından bahsetmiştir. Farabi’yi öğrencisi İbn-i Sînâ (980-1037) takip etmiştir. İbn-i Sînâ, “Kitab’uş Şifa” isimli ünlü eserinde nazari anlamda müziğin teorik kurallarına, musikide kullanılan çalgılara ve müzikle tedavi yöntemine yer vermiştir. Safiyyüddin Urmevi (1216-1294) 13. yüzyılda Türk Müziğinin en önemli kişisidir. Diğer önemli kuramcı âlim Abdulkadir Meragi (1353-1435)’dir. Geleneksel Türk Müziği tarihimize *Kenzü’l Elhan, Cami’ul Elhan, Makasidü’l Elhan, Kitabül Edvar ve Şehrü’l Kitabü’l Elhan* adlı eserleri kaynaklık etmektedir. Resmi, askeri, dini ve kutlamalar ise 10. ve 15. yüzyıllar arasında etkisini sürdürmüştür (Ateş, 2000: 53-54).

Temel müzik kuramcısı Safiyyüddin Urmevi ile birlikte doğunun yetiştirdiği en büyük Klasik Türk Müziği bestecilerinden ve kuramcılarında olan âlim mûsikişinas Abdülkadir Meragi’ nin otuza yakın bestesinin günümüze kadar ulaştığı ve kendinden sonra gelen bestecilere de ilham ve bilgi kaynağı olduğu bilinmektedir. 16.yüzyılda yaşamış Türk musiki nazariyatçısı ve müderris olan Lâdikli Mehmed Çelebi, kaleme aldığı “Er-risâletü’l-Feyhiyye” adlı eserinde müziğin ses dizileri, tartım ve usulleri, aralık bilgisi ve makamların seyiri hakkında geniş bilgilere değinmiştir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-celebi-ladikli>).

Horasan’dan Anadolu’ya göç eden mutasavvıf Bahaeddin Veled³ (1212-1213) Anadolu’ya gelirken; kudüm, mazhar, ney, çeng, halile, rebap gibi Mevlevi müziğini oluşturan çalgıları beraberinde getirmiştir. Getirilen ney, rebap ve kudüm çalgılarına Mevlevi müziklerinde ayrıca önem verilmiştir. Buhûrîzâde Mustafa İtrî,

³ Mevlana Celaleddin Rumi’ nin babası (1151-1231).

Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi gibi önemli şahsiyetler Geleneksel Türk Müziğine önemli eserler bırakmışlardır. Müziğin din dışı amaçlarla kullanılmasıyla yeni müzikal formlar oluşmaya başlamıştır (Güvenç,1985.s:21,22).

Müzik alanındaki gelişim ve değişim askeri alana da intikal etmiştir. Hun devleti zamanında vurmali ve üfleli çalgıların oluşturduğu askeri bando takımı Selçuklu Devleti zamanında Nevbethane ya da Tabilhane olmuştur. Topluluğu oluşturan çalgılar; zil, zurna, davul, boru, kösten, çevgan'dır. Osmanlı devletine geçişle birlikte Nevbethane tekrar değişime uğrayarak çalgılar çoğaltılıp Mehteran adını almıştır (Kaya,2012).

Askeri hedefler doğrultusunda kullanılan Nevbethane'nin, Mehteran Bölüğü'ne dönüşüp yeniçerilere devredilmesinde İslam Filozofu olarak bilinen Hacı Bektaş Veli' nin desteği olduğu söylenmektedir. Mehteranda kös, nakkare, nısfıye, zurna, zilli maşa, kudüm vb. çalgılar kullanıldığı bilinmektedir (Öztuna.1976. :23).

Adli mahlasıyla bilinen ve Padişah Fatih Sultan Mehmet' in oğlu olan Sultan II. Beyazıt'ın (1481-1512) şiirlerinin olduğu, peşrev ve semailer bestelediği bilinmektedir. Sanata yakınlığıyla bilinen II. Beyazıt, edebi ve musiki sanatında ilk eserler veren padişah'tır. İstanbul'a gelen Eflak Boğdan Prensi Dimitri Kantemir kaleme aldığı "Kitabü'l İlmi Musiki ala Vechil Hurufat" adlı eserinde II. Beyazıt'a ait peşrev eserlere yer vermiştir. İstanbul'a geldikten sonra eğitim hayatını Enderun' da sürdüren Kantemir, Kindi'nin bulduğu Ebcad nota sistemi üzerine çalışmalar yapıp yeni bir nota yazısı bulmuştur. Geleneksel Türk Müziğinde 355 adet musiki eseri yazarak kayıt altına almıştır. (Kantemir, 2001: 20,23).

Geleneksel Türk Müziği 17.yy' da gelişimi sürdürerek devam etmiştir. Bestecilik ve icracılık alanlarında çalışmalar yapılmıştır. Padişahlar ve sarayda bulunan önemli kişiler sanatkarları desteklemiş ve korumuşlardır. Devlet erkânından bazı kişilerin ülkenin ileri gelen sanatkarları ile meşk edip eserler besteledikleri bilinmektedir. 17. ve 18. yüzyılda öne çıkan bestekâr, güftekar ve icracılardan Tamburi Benli Hasan Ağa (1607-1665), Santuri Ali Ufki Bey (1610-1675), Şah Murat mahlasıyla IV. Murat (1612-1640), Bestekâr Hafız Post (1630-1694), Sebkâti mahlasıyla I. Mahmut (1696-1754), Tamburi Dilhayat Kalfa⁴(1710-1780), İlhami mahlası III. Selim (1761-1808) ve Adli mahlasıyla II. Mahmut gibi önemli şahsiyetler besteler yapmış, musikiyle yakinen mütalaa etmişlerdir. Osmanlı Şeyhülislamı Mehmet Esad Efendi (1685-1751) Sadrazam Damat İbrahim Paşa' ya atfettiği "Atrabü'l Asâr" adlı tezkire eserinde dönemin önemli bestekârlarının yaşamını ve sanatını ele almıştır (Sarı,2014).

Osmanlı Devletinin, din, dil, ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin uyguladığı devlet politikasıyla, Türk Müziği farklı etnik kökenli kişiler ve gruplar tarafından icra edilmiş ve üzerinde teorik araştırmalar yapılmıştır. Çalışmalar Türk Müziğinin gelişimi açısından önemli bir kazanım olmuştur. 17. yüzyıl ile 19. yüzyıl aralığındaki musiki eserleri, geliştirdikleri müzik yazıları ile yok olmaktan kurtarılıp kayıt altına alan gayrimüslim sanatçılar arasında; Boğdan Prensi ve Voyvodası Dimitri Kandemir, Ali Ufki Bey ve Hamparsum Limonciyan' ı bu kültürel topluluklar içerisinde saymak mümkündür (Levendoğlu,2005).

⁴ Türk Müziğinde bilinen ilk kadın bestekâr

Osmanlıda 18. Yüzyıldan sonra batı sanat kültürü, etkisini göstermeye başlamıştır. Padişahlar batı müziğini dinleyerek icrada bulunmuşlardır. 19.yüzyılda Osmanlının yenilikçi sanat tarzı, değişimi ve gelişimi beraberinde getirmiştir. Batı müziğinin öğrenildiği ve benimsenmeye çalışıldığı bir dönem olduğu görülmüştür. Piyano ve keman çalgısı, sarayın beğenisini kazanmış ve bestekârların yeni çalgılara uygun formlarda besteler yapmalarına olanak sağlamıştır. Piyano, keman, çalgılarının musiki topluluklarında yer bulmaya başladığı bilinmektedir. Mehteran takımı yerine Mızıkai Hümayun adıyla bilinen batı formunda eserler seslendiren saray bando okulu kurularak trombon, trompet ve korno gibi bakır üflemeli çalgılar orkestraya katılmıştır. Günümüzde, Mızıkai Hümayun Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Metot

Bu çalışma nitel araştırma olup kaynak tarama yöntemi uygulanmıştır. Betimsel Tarama Yöntemi: Olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu betimlemeye, açıklamaya çalışır. Survey yöntemi olarak da adlandırılan bu yöntem; grupla ilgili, genişliğine bir çalışmadır. Bu tür araştırmalar çok sayıda obje ya da denek üzerinde ve belirli bir zaman kesiti içinde yapılmaktadır. Bu sayede onları iyi anlayabilme, gruplayabilme olanağı sağlanır ve aralarındaki ilişkiler saptanmış olur (Kaptan, 1998).

Bu bağlamda literatür taraması yoluyla problem ile ilgili kaynaklar taranmıştır. Alt problemlere yönelik olarak Orta Asya Türk kültürü ve Türk-İslam medeniyeti üzerine aşamalı bir çalışma modeli önerilmiştir. “Türk-İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi Nasıldır?” sorusuna cevap aranmıştır. Araştırmaya ait alt problem şu şekilde belirlenmiştir:

- Orta Asya Türklerinde müzikle tedavi nasıldır?
- Türk- İslam medeniyetinde müzikle tedavi nasıldır?
- Türk-İslam Medeniyeti’nde Müzikle Tedavi Merkezleri nasıldır?
- Türkiye’ de müzik tedavi üzerine yapılan bilimsel çalışmalar nelerdir?

Verilerin toplanması ve çözümlenmesi sürecinde konu ile ilgili yazılı kaynaklar taranarak veriler toplanmıştır. Konular kronolojik olarak sınıflandırılmıştır. Tedavi ile ilgili kullanılan müzik makamları araştırılmıştır. Darüşşifalar hakkında kapsamlı incelemeler yapılmıştır. Bütün dokümanlar değerlendirilip sonuca ulaşılmıştır.

Bulgular

1. Birinci Alt Probleme Ait Bulgu ve Yorumlar

Bu başlık altında “Orta Asya Türklerinde müzikle tedavi nasıldır?” alt problemine ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

1.1. Orta Asya Türklerinde Müzikle Tedavi

Toplumlar zaman içerisinde ritüelleriyle oluşturdukları sosyo-kültürel yapı doğrultusunda sanat dallarını keşfetmiş ve onlarla ilgilenmişlerdir. Bu bağlamda müzik bir toplumun ulaştığı kültürel seviyeyi gösteren en önemli etmenlerden biri olarak görülmektedir. Sanat dallarının birbirleriyle disiplinler bir ilişki

içerisinde olması ve müziğin insan üzerindeki etkilerinin keşfedilmiş olması toplumların kültürel zenginlikleri hakkında bilgi vermektedir.

Orta Asya Türklerinde müzik kültürü kendi tarihleri kadar eskiye dayanmaktadır. Şaman, Baksı ve Kam ismiyle bilinen hekimler ritim, ezgi ve dansı kullanarak hastalara müzikle tedavi edici yöntemler uygulamışlardır (Ak,1997:80).

Eski Türkler müzikleriyle danslarını birleştirip toplumun gereksinimleri için çeşitli amaçlarla kullanmışlardır. Şaman inancına mensup olan Altay Türklerinin; ezgi, ritim ve dansdan oluşan teatral seramonilerini sanatsal bir performansa dönüştürerek dini ritüellerinde uyguladıkları görülmüştür.

Ritim, ezgi ve dans Şaman ayinlerini oluşturan en önemli unsurlar olmuştur. Ayinler için kullanılan çalgılar kutsal kabul edilmiştir. Danslarını hayvan hareketlerinden esinlenerek yaptıkları figürler oluşturmuştur. “Karacorga” adı verilen Kırgız ve Kazak Türklerinin uyguladığı müzikle tedavi yönteminde yapılan dans, bir atın yürümesini sembolize etmekteydi. Ayrıca kurt, geyik, ayı, kartal, kuğu, kaz vb. hayvan figürlerini de danslarında tasvir ettikleri bilinmektedir. Atın hareketlerin esas alan dans çeşidi olan Baksı dansı, Azerbaycan’ın tarihi bölgelerinden Gobustan kayalıklarına çizilmiş figürlerde görülmektedir (Karahana,2006).

Kopuz, Orta Asya Türklerinde kutsal sayılırdı. Dede Korkut’un sazı olan Kopuz, pentatonik ses sistemine uygun olup yay ve parmak yardımıyla icra edilirdi. Tellerin bağlandığı tepe kısmında bulunan burgular güneş ve ay, tellerin taşıyıcısı eşik kısmı da yeri ve göğü sembolize etmekteydi. Yayın tellere sürmesiyle oluşan ses kutsal ruh ile telepatik iletişim kurmaya olanak sağlardı (Güvenç,1991: 22).

Bu dönemde sıklıkla kullanılan kopuz çalgısı, iyileştirici ve kötü ruhlardan arındırıp tedavi etmede önemli bir yere sahiptir. Şamanlar davullarını hasta tedavisinde ve dinî törenlerde de kullanmışlardır. Hastaya yapılacak tedavi parapsikolojik bir yapıda ve kendilerine has mistik tekniklerle, insan ruhunu vücudundan ayırdığını hissettirerek yapay uyku biçiminde uygulanmıştır. Hekim olarak bilinen Baksılar; müziği, şiiri ve dansı etkili bir şekilde birleştirip ustaca kullanarak hastayı iyileştirmeye çalışmıştır. Bu terapistlerin yanı sıra Özbekistan dolaylarında “Kinne Yöyücü”ler insanları ruhen iyileştirmiştir. Tedavilerini şarkı söyleyip, dans ederek uygulamışlardır (Somakçı, 2003).

Şamanlar için müzik, duygu ve düşüncelerin anlatım biçimi olmasının dışında, ruhsal ve bedensel olarak insanı iyileştiren, arzu ve isteklerini güçlendiren, motivasyon kaynağı olan, toplumun sosyal bütünlüğünü sağlayan, fiziksel becerileri geliştiren, genel olarak güçlü tedavi edici özelliği bulunan bir yapıdadır. Derin duygularla bağlı oldukları müziklerinden kullandıkları kopuzu kutsal sayarak, âlimliğin ve yüceliğin simgesi olarak kabul etmişlerdir.

2. İkinci Alt Probleme Ait Bulgu ve Yorumlar

Bu başlık altında “ Türk –İslam medeniyetinde müzikle tedavi nasıldır? Alt problemine ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

2.1. Türk –İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi

Eski tıp kaynakları incelendiğinde Türklerin psikolojik rahatsızlıkları çeşitli rehabilitasyon uygulamalarıyla iyileştirdiklerine ilişkin yaygın bulgulara rastlanmaktadır (Grebene, 1978:23)

Musikinın İslam dünyasındaki önemli yeri Türk İslam medeniyetlerinde de görülmüştür. 18. Yüzyıla kadar Batı dünyası, akıl ve ruh hastalarına türlü eziyetler uygularken, Osmanlı ve Selçuklular bimarhane ve darüşşifalarda sağlıklarına kavuşmaları için tedavi etmiştir. Türk-İslam medeniyetlerinde bilim ve sanatta gelişmişlik sürmüştür. Bilhassa müzik alanında ilerleme kaydedilip, müzikle tedavi yöntemi sağlık biliminde önemli yere sahip olmuştur.

İslamiyet tarihinin altın çağında yaşamış önemli âlim ve hekimlerden olan Ebû Bekr Râzi (M.S.834-932) tıp ile ilgili eserinde, ruhsal hastaların tedavisinde uğraş terapisinden bahsetmiştir. Bu yöntem hastaların sosyal, kültürel veya sanatsal beceri gerektiren alanlarda aktif rol almasını sağlayıp, onları iyileştirme esasına dayanmaktadır. Hastaların uğraş tedavisinde musiki ile ilgilenmelerinin gerekliliğine değinerek, yalnız bu yöntemle tedavi edilebileceğini belirtmiştir (Güvenç, 1991: 13).

İslam medeniyetinde genellikle sufiler müzikle ilgilenmişlerdir. Akıl ve sinir hastalarına müzikle tedavi yapıldığından söz etmişlerdir. Dönemin bilginlerinden El Kindi (801-873), Ebû Bekr Râzi (865-925), Farabi (870-950), İbn-i Sînâ (980-1037) disiplinlerarası çalışmalarda bulunarak ruhsal rahatsızlıkların tedavisinde müziği kuramsal açıdan ele almışlardır (Somakçı, 2003).

Klasik Türk Müziğinin pentatonik dizi sisteminin gelişimiyle ortaya çıktığı görülmektedir. Bu gelişimle; Amasya, Sivas, Fatih ve Edirne Darüşşifaları'nda kullanılan Klasik Türk müziğinin makamları, zaman içinde sınıflandırılmıştır. Bu sayede Ebu-Bekir Razi (865-925), Farabi (870-950), İbn-i Sînâ (980-1037), Hekim Şuûri Hasan Efendi (17. yy-1693), Hekimbaşı Gevrekzade Hafız Hasan Efendi (1727-1801) gibi önemli kişilerin musiki ile ilgili yazıları günümüze kadar ulaşabilmiştir. Ayrıca ud çalgısının da mucidi olan Farabi, "Musiki-ul-kebir" adlı eserinde, makamları analiz edip astronomi ile ilişkilendirmiş ve makamların insan psikolojilerinde bıraktığı etkileri sınıflandırmıştır (Birkan, 2014).

Farabi'ye göre makamların insan ruhuna tesirleri ve uygulama vakitleri vardır. İnsan ruhuna tesirleri şu şekilde sıralanmıştır:

- 1. Rast Makamı:** Sükûnet ve rahatlık verip iç huzuru sağlar.
- 2. Rehavi Makamı:** Edebiyetlik (sonsuzluk) hissiyatı verir.
- 3. Zengule (Zirgüle) Makamı:** İnsanın uykuya dalmasını kolaylaştırır.
- 4. Hüseyinî Makamı:** Sulh, dinginlik ve huzur hissi verir.
- 5. Saba Makamı:** Kahramanlık duygusu ve güç verir.
- 6. Uşşak Makamı:** Mutluluk ve tebessüm hissiyatı verir.
- 7. Hicaz Makamı:** İnsana mütevazılık ve sadelik katar.
- 8. İsfahan Makamı:** İtimat (güven) hissiyatı verir.
- 9. Buselik Makamı:** İnsan ruhun kudret katar.
- 10. Büzürk Makamı:** Kaygıyı ve korku duygusunu tenkil eder.
- 11. Neva Makamı:** Hoşluk ve içsel rahatlık (inşirah) duygusu verir.

12. Kuçek Makamı: İnsan ruhuna keder ve kasvet verir.

Farabi'ye göre makamların uygulama vakitleri şu şekilde sıralanmıştır:

1. **Hicaz Makamı:** İkinci vakti.
2. **Irak Makamı:** Akşamüzeri vakti.
3. **Zirefkent Makamı:** Uyuma vakti.
4. **Neva Makamı:** Akşam vakti.
5. **Büzürk Makamı:** Yatsı vakti sonrası.
6. **Rehavi Makamı:** İmsak vakti.
7. **Rast Makamı:** Kerahet vakti.
8. **Hüseyni Makamı:** Sabah vakti.
9. **Uşşak Makamı:** Öğlen vakti.
10. **Zirgüle Makamı:** Öğleye doğru vakti.
11. **Buselik Makamı:** Kuşluk vakti.
12. **İsfahan Makamı:** Gurup vakti.

13. **Saba Makamı:** Şafak vakti, olarak belirtmektedir (Yiğitbaş 1972, Akt. Somakçı 2003).

Büyük Türk-İslam filozoflarından, İbn-i Sînâ (980-1037), yazdığı eserlerle astronomi, tıp ve felsefe biliminde uzman kabul edilmiştir. İbn-i Sînâ, müzikle tedavinin en başarılı uygulama şeklinin; hastanın ussal ve ruhsal gücünü kuvvetlendirmek, motivasyonunu yükseltmek, hastalığa etki edecek doğru müziği dinleterek hastanın gönüldaş dostlarıyla birlikte hasbihaller etmesi yoluyla sağlanacağından bahsetmektedir (Grebene, 1978: 26).

İbn-i Sînâ, kendi ilimler tasnifine göre yazdığı ve şifa kitabı olarak bilinen “Kitabü’ş-Şifa” adlı eserinin musikiye ayrılan oniki bölümlük kısmını, ünlü Fransız ressam, müzikolog ve oryantalist Rudolph Deurlanger Fransızca olarak tercümesini yaparak “La Musique Arap” ismiyle yayımlamıştır. (Öztuna, 1970: 50)

İbn-i Sînâ’ ya ait tıp tarihinin en büyük külliyyatı olan “Al-Kanun Fi’t-Tıbb” adlı eserinin birinci, üçüncü ve dördüncü kitaplarında yer alan çocuk rahatsızlıkları ve psikiyatrisi ile ilgili kısımlar, Türk –İslam hekimliğiyle beraber 17. Yüzyıl Avrupa hekimliğini de etkilemiştir (Sayılı, 1984: 258). Modern psikiyatrinin ve çocuk psikiyatrisinin kuruculuğunu yapan İbn-i Sînâ, bu alanda model kabul edilmektedir.

Âlim müderris Mevlâna Celâleddin-i Rumi (1207-1273) tasavvuf müziğiyle insanın iç dünyasına tesir eden en önemli şahsiyetlerdendir. Mevlevi ayinlerde semazenlerin yaptıkları sema gösterileri sonradan planlanarak tarikatın önemli bir parçası olmuştur. Bu düzeni oluşturan, biçimlendiren, sema gösterilerini ve rituellere seramonik bir yapı kazandıran Mevlevilik tarikatının kurucusu Sultan Veleđ⁵ tir. Tasavvuf inancına göre, müzik ve güzel kelimeler ruha hitap eder ve ruhani sevgiyi yüceltir (Eyuboğlu, 1993: 218).

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde sarayda hekimliğe yükselen Musa b. Hamun, padişaha attettiği tıbbi eserinde müziğin, bedensel ve ruhsal sorunların tedavisinde kullanımının yanı sıra

⁵ Mevlâna Celâleddin-i Rumi’ nin oğlu.

çocukların ahlak eğitimindeki rolüne kadar birçok konuya yer vermiştir. Ayrıca küçük çocukların müzik dinletilerek uykuya yatırılmasının öneminden bahsetmiştir. (Terzioğlu, 1984: 262).

Tıp ilmi alanında çalışan şair hekim Şu'ûrî Hasan Efendi'nin kaleme aldığı "Ta'dilü'l-Emzice" isimli eserinde, müziğin genel olarak tüm rahatsızlıklara iyi geldiğinden bahsederek, dinlenecek makamları günün muayyen vakitlerine göre sıralamıştır. Makamlar ve müessir oldukları vakitler:

1. **Rast ve Rehavi Makamları:** Sahur
2. **Hüseyni Makamı:** Sabah
3. **Irak Makamı:** Kuşluk
4. **Nihavend Makamı:** Öğle
5. **Hicaz Makamı:** Öğle ve İkinci ezan aralığı
6. **Buselik Makamı:** İkinci
7. **Uşşak Makamı:** Gün batımı
8. **Zengüle Makamı:** Gurup
9. **Rast Makamı:** Akşam
10. **Zirefkend Makamı:** Teheccüd vaktidir (Güvenç, 1991:13).

I. Abdulhamid döneminde saraya başhekim olan tıbbi âlim Hekimbaşı Gevrekzade Hâfız Hasan Efendi'nin "Netîcetü'l-fikriyye fi-tedbîri velâdetü'l-bikriyye" adlı kitabında çocukların ruhsal sağlığına ve kadın hastalıklarına dair detaylı bilgiler verildiği görülmektedir. Bir diğer eseri olan "Risâletü'l-mûsikiyye mine'd-devâi'r rûhaniye" adlı risalesinde, ruhsal ve bedensel hastalıklara iyileştirici tesir eden makamlar hakkında malumatlar vermiştir. Bu makamlar sırasıyla;

1. **Rast Makamı:** Felç ve akıl rahatsızlığına, kemiklerde ve kaslarda oluşan hastalıkların iyileşmesinde faydasının olduğunu
2. **Irak Makamı:** Menenjit, hafakan, sıkıntı, çarpıntı durumuna iyi geldiğini
3. **İsfahan Makamı:** Zihin berraklığı yaratarak bedeni yüksek ateşten koruduğunu
4. **Zirefkend Makamı:** İnme, bel sızısına ve eklem rahatsızlıklarında olumlu etki verdiğini
5. **Revahi Makamı:** Migren ağrılarına, kanamalı burun rahatsızlıklarına, ağız ve çene çarpıklığına, inme ve balgam ile oluşan hastalıkların yanı sıra akli rahatsızlıklara da iyi geldiğini
6. **Büzürk Makamı:** Zihne, bağırsaklara ait rahatsızlıklara, ateş belirtisi görülen hastalıkların tedavisinde yararlı olmakla birlikte, zihne dinginlik veren doğru muhakeme edebilme ve melankolik rahatsızlıklara müspet etkilerinin olduğunu
7. **Zirgüle Makamı:** Beyin zarının iltihaplanması ile oluşan rahatsızlıklara, kalp ve menenjit iyi geldiğini
8. **Hicaz Makamı:** Duyum probleminde yarar sağladığı, tutku ve istek uyandıran duygularının yoğunlaşmasında etkili olduğunu
9. **Buselik Makamının:** İnsan vücuduna, leğen kemiği sızısına, sindirim sistemi hastalıklarına, görme güçlüğüne ve baş ağrılarına olumlu etkilerinin olduğunu
10. **Uşşak Makamının:** Ayak bölgesinde oluşan eklem ve diğer rahatsızlıklardan oluşan ağrılara faydalı olduğunu

11. Hüseyini Makamının: İnsana iç huzur verdiği, mide sindirim sorunları ile karaciğer ve kalp rahatsızlıklarında önemli yararlarının olduğunu

12. Neva Makamının: Aşk ve sevgi duygularını besleyerek zihinden oluşan menfi duygu ve düşüncelerden insanı arındıran etkisinin olduğunu belirtmiştir (Turabi, 2005:22).

Çağlar boyu insanların sağlık ve müzik biliminden yararlanarak hastalıkları önleme ve iyileştirme gayreti içinde oldukları görülmektedir. Hekimler eserlerinde ve uyguladıkları tedavi yöntemlerinde müziğin tıbbi uygulamalarda önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir. Bu iki alanın geçmişten gelen bağları neticesinde de bazı tıp hekimleri müzik alanına ilgi duymuş olabilir.

3. Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgu ve YorumlarBu başlık altında “ Türk-İslam Medeniyeti’nde Müzikle Tedavi Merkezleri nasıldır? Problemine ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

3.1. Türk-İslam Medeniyeti’nde Müzikle Tedavi Merkezleri (Darüşşifalar)

Darüşşifa sözcüğü, arapça kökenli Darrül ve Şifa kelimelerinin birleşiminden oluşur. Darül mekân, şifa iyileşme anlamı taşımaktadır. Darüşşifa sözcüğü şifa yurdu olarak bilinmektedir (Devellioğlu, 1978: 201). Bunun yanı sıra Anadolu’da şifahaneler için “maristan,” darüşşifa”, “darüssihha”, “bimaristan”, “darü’t-tıb” gibi adlar kullanılmaktadır. Özetle söylemek gerekirse Darüşşifa adı verilen kurumların verdiği hizmet insan sağlığını iyileştirmeye yöneliktir (Cantay, 1992: 1-2).

Genel olarak Selçuklu ve Osmanlı döneminde darüşşifalar yapı olarak birbirlerine benzerlik göstermektedir. Ancak Selçuklu döneminde yapılar sağlam ve gösterişliyen, Osmanlı döneminde ince hatlı ve daha işlevsel bir yapıdadır (Songur - Saygın, 2014: 201).

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ilk kuramsal müzikle tedavi çalışmalarına kaynak oluşturan kitaplar; Ebu-Bekir Razi (865-925), Farabi (870-950), İbn-i Sînâ (980-1037), Hekim Şuûrî Hasan Efendi (17. yy-1693), Hekimbaşı Gevrekzade Hafız Hasan Efendi (1727-1801) gibi önemli ilmi şahsiyetlere aittir. Korku, heyecan, endişe ve ruhsal problemleri olan hastalara hekimler tarafından çeşitli ezgiler dinletilerek nabızları ölçülür, ölüm sonucuna göre tedavide izlenecek yöntemi bulurlardı (Şahin, 1997).

3.1.1. Şam Nureddin Zengi Hastanesi (1154)

Selçuklu hükümdarı Dukak Bey tarafından yapılmıştır. Daha sonra Selçuklu hükümdarı Zengi Atabeyi Nureddin’ in Şam ‘ı ele geçirmesiyle 1154 yılında restore edilip Nureddin Hastanesi adını almıştır. Psikolojik rahatsızlıkları olan hastalara burada terapi uygulandığı bilinmektedir. Hekim ve aynı zamanda müzisyen olan Abdül Mecid Efdal ud-deve Muhammed bin Abdullah el-Bahili, müziğin hastalar üzerindeki etkisini araştırmıştır. 1648 yılında Evliya Çelebi Seyehatname’sinde, bu hastanede akıl hastalarının müzikle tedavi edildiğinden bahsetmiştir (Erer - Atıcı 2010: 30).

3.1.2. Kayseri Gevher Nesibe Tıp Medresesi (1206)

Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılan bu yapı Anadolu Selçuklu devletinin ilk büyük kompleksli sağlık kuruluşudur. Kılıçarslan’ın kızı ve aynı zamanda Gıyaseddin Keyhüsrev’in de kız kardeşi olan Gevher Nesibe’ nin tüberkülozdan ölümünün ardından vasiyeti üzerine, darüşşifa ve tıp medresesi birlikte olacak şekilde inşa edilmiştir (Bayat, 2003.54s).

Kayseri'deki ilk Selçuklu eseri olan bu yapıda, birbirlerine yapışık 21 bölümden oluşan iki ayrı açık avlu vardır. Hem şifahane hem de medrese olan bu yapı, bir meydan (açık avlu) etrafında konumlanan dört sundurma (eyvan) taslağa özgü yapılmıştır. Şifahanenin dış cephe ölçüleri 41x38,5 metre olup dikdörtgen şeklinde planlıdır. Avluda bulunan dört köşenin bir kenarı 12,50 metre olup. Diğer üç kenarı üç kuşaklı revnaklarla çevrili olarak bilinmektedir (Tuğlacı, 1985: 208)

3.1.3 Divriği Ulu Camii ve Darrüşifası (1228-1229)

Camiisi ve darrüşifasıyla birlikte yan yana olan bu yapı müzikle tedavi uygulanan yerlerden birisidir (Cantay,1992: 51). Divriği Ulu Camii 1228'de Mengücek Sultanı Ahmed Şah'ın isteğiyle; darüşşifa ise sultanın eşi ve aynı zamanda Erzincan Beyi Fahrettin Behram Şah'ın kızı olan Turan Melik Sultan tarafından aynı yıl yaptırılmıştır. Burası "Türk sanatının baş eserlerinden biri olarak kabul edilir." (Ülgen, 1962: 93).

Kapladığı alan 768 metrekare olan yapı 18. yüzyılda medrese haline getirildiğinden dolayı Şifaiye Medresesi olarak da bilinmektedir.

Erken döneme ait eserler içerisinde en değerli kabul edilen bu yapı Türkiye' nin UNESCO ' ya 1983 yılında taraf olmasıyla birlikte UNESCO tarafından 1985' te Dünya Kültür Mirası listesine alınmıştır (Aydınoglu, 2009: 19-20).

3.1.4 Amasya Darüşşifası (1308)

Amasya Darüşşifası, 1308-1309 yılları arasında İlhanlı Sultanı Olcayto Mehmet Hüdabende ile eşi Prenses İlduş (Yıldız) Hatun adına yaptırılan darüşşifa, hem hastaların tedavi gördüğü tıp medresesi hem de hekim yetiştiren bir kurum olarak kullanılmıştır. Bu darüşşifanın tarihteki en önemli özelliği; dünyada akıl hastalarının musiki ve su sesiyle tedavi edildiği ilk yer olmasıdır. Darüşşifada, ses titreşimlerinin doğrudan beyin dokularını etkilediği iddiasıyla, ruh hastaları bu yöntemle tedaviye edilmeye çalışılmıştır. Yüzyıllar boyunca çok değerli hekimleri yetiştiren bir kurum olarak faaliyet göstermiştir (Çoban, 2006. s.51).

Tanzimat döneminde önemi azalan yapı, 1939'daki büyük depremde hasar görmüş, 1945 yılında da dış cephesi onarılmıştır. 1999 yılında belediye konservatuarına devredilmiştir. Zaman içerisinde restore edilmiş ve günümüzde müze olarak faaliyet göstermektedir (Çoban, 2006. s.51).

3.1.5 Fatih Darüşşifası

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul' u feth ettikten sonra 1470'te kendi adına yaptırdığı hastanedir. Döneminde Avrupa'nın en büyük hastanesi olan bu yapı akıl hastalarının tedavisinde kullanılmıştır. İstanbul Tıp Fakültesi'nin başlangıcı sayılan bu darüşşifada hastalara verilen ilaçların yanı sıra müzikle tedavi de uygulanıyordu (Ramazanoğlu, 2008: 339).

Fatih Sultan Mehmet camisinin güney doğusuna inşa edilen bu yapı deprem ve çeşitli doğal afetlerden dolayı hasar almış ve zamanla yok olup günümüze bir kalıntısı kalmamıştır (Güvenç, 1985: 28).

3.1.6 Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası (1484)

Sultan II. Beyazid tarafından Tunca Nehrinin kıyısında 1488 yılında inşa ettirilmiştir. Sultan II. Beyazid, Boğdan seferine giderken ordusunu kontrol edip gereksinimlerini kontrol etmek için Edirne’de bir süre kalmıştır. 1484’ te yapılması planlanan; hastane, camii, tabihane, medrese, imarethane, hamam, köprü ve değirmenden oluşan görkemli bir yapının temellerini burada atmıştır (Efendi, H. S. & Parmaksizoğlu, İ.1974).

Bu darüşşifahanedeki sinir ve ruh hastalarına ilaç ve müzikle tedavi uygulandığı geçmiş literatürlerde belirtilmektedir. Hastaneyi özellikle II. Beyazıt’ın Edirne’ de sarayın mimarı olan “Mimar Hayreddin” ’e inşa ettirmesi ve akustik yapısının göz önünde bulundurularak merkezi bir biçimde tasarlanması müzik tedavisine uygun inşa edildiğini göstermektedir. Bu özelliği ile bilinen ilk hastane olan II. Beyazıt Darüşşifası, Rönesans döneminin ve hastaneler tarihinin bir benzeri dahi olmayan, Türk psikoloji bilimi ve uygarlığının emsalsiz bir eseri olarak kabul görmektedir (Gençel,2006).

Küllüye 15. Yüzyılın en büyük sosyal ve dini kurumlarından biridir. Edirne’ nin Türkler için çok değerli olması bu yapının da o denli görkemli, çok amaçlı ve büyük bir yapı olmasına vesile olmuştur. Aynı zamanda bu şehri önemli kılan diğer özellik de batıya açılan kapı olması ve İstanbul’dan sonra başkent olmasıdır (Gençer, 2015: 91-92).

Evlıya Çelebi, haftanın belirli günlerinde bu Darüşşifa’ya gelip hasta olan kişilere ve akıl sağlığı yerinde olmayan bireylere düğâh, segâh, suzinak, neva, rast ve çargâh makamlarını çalardı. Hastaların ise bu süreçten sonra rahatladıklarını belirtmiştir (Yıldırım, 2015: 23-24).

1866 yılında Edirne’de yeni bir hastanenin açılmasıyla birlikte darüşşifada sadece akıl hastaları için tedavi uygulanmıştır. Balkan Savaşı’ndan sonra ise tamamen kapatılmıştır. Trakya Üniversitesi tarafından restorasyonu yapılan yapı günümüzde Tıp Tarihi Müzesi olarak hizmet vermektedir (Bayat,2003: 88-89).

3.1.7 Süleymaniye Tıp Medresesi ve Şifahanesi (Darüşşifa 1557)

Süleymaniye Tıp Medresesi ve Şifahanesi, Kanuni Sultan Süleyman’ın kendi adına Mimar Sinan’a inşa ettirdiği külliyeinin bir önemli bölümünü oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti’nin çok değerli tıp merkezleri arasında yer alan yapının içerisinde aynı zamanda bir tıp okulu da bulunmaktadır. Burada ders vermek için sarayda hekimbaşı olabilecek düzeyde yeterliliğe sahip olunması gerekmektedir. Medrese kısmında Hattat Katıpzade Mehmet Refi Efendi ve Hekimbaşı Gevrekzade Hafız Hasan Efendi gibi önemli hocalar; darüşşifa kısmında ise; Şanizade Ataullah Efendi ve Hekimbaşı Hasan Efendi gibi önemli başhekimler görev yapmıştır(Şengül, 2008: 67).

Süleymaniye Darüşşifası’ nda nöroloji bölümünün bulunduğu ve müzikle tedavinin yapıldığı bilinmektedir (Şehsuvaroğlu.1984.s,79). 1843 yılından sonra sadece akıl hastalarına hizmet veren darüşşifanın büyük bir kısmı üzerine Cumhuriyetin ilanından sonra doğumevi yapılmıştır (Çoban,2005: 65).

4. Dördüncü Alt Probleme Ait Bulgu ve Yorumlar

Bu başlık altında “Türkiye’ de müzikle tedavi üzerine yapılan bilimsel çalışmalar nelerdir? ” problemine ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Türkiye’de üniversitelere bağlı tıp fakültelerinde, özel hastanelerde ve özel merkezlerde fizik tedavi ve rehabilitasyon, onkoloji, nöroloji, çocuk psikiyatrisi, psikiyatri, algoloji, dahiliye, kadın doğum vb. bölümlerde, üniversitelere bağlı merkezlerde, dernek ve sivil toplum örgütlerinde Türk Müziği ile tedavi çalışmaları başlamış ve bu çalışmalar giderek büyük önem kazanmıştır. Türkiye’de müzikle tedavi konusunda akademik eğitim veren herhangi bir kurum maalesef bulunmamaktadır. Ancak özel iki merkez olan TÜTEM ve TUMATA (Türk Musikisini Araştırma ve Tanıtma Grubu) ‘da Türk Müziği ile tedavi çalışmaları yapılmaktadır. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de müzikle tedavinin önemi tekrar anlaşılmış ve bu alanda bilimsel çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Tümata’ da bir asır öncesine kadar şifahanelerde uygulanan tekniklerin günümüzde de sürdürüldüğü görülmüştür. Grubun internet sayfasında yaptıkları tedavi seansları ve faydaları şöyle anlatılmaktadır:

“Tedavi uygulanacak kişi dinlenme konumunda olur, bir seans boyunca dinlendirici su sesi ve ritim eşliğinde, Çeng, ney, rebap, dombra ve ud ile uygun makamlarla ve ritim eşliğinde doğaçlama icralar yapılır. Bu uygulamayla, çocuk ruh sağlığından ileri yaş tedavisine (Geriatric) ve otizme kadar birçok psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklarda olumlu davranışlar ve iyileşmeler tespit edilmektedir. Bu alanda Dr. L. Gutjahr ve Prof. V. Mechleid’ in “EEG” denilen beynin elektriksel aktivitesi ölçümlerini gerçekleştirmiş ve en az 1000 yıllık geçmişe sahip bu kültürü günümüz laboratuvarında kanıtlanmışlardır. 400’ü aşkın olduğu varsayılan bu Türk müziği makamlarından uygun görülen 15 tanesi seçilip tedavilerde kullanılmak üzere kayıtları alınmıştır. Viyan’ da bulunan Meidling Rehabilitasyon Merkezi’nde komada olan hastalar üzerinde Türk müziği makamlarından örnekler dinlettirilerek müzikle tedavi yöntemleri uygulanmış ve beyinde oluşan alfa ve beta dalgalarında değişim saptanmıştır ve pek çok hastaya müzikle tedavi uygulamaları yapılarak komadan çıktıkları belirlenmiştir” (<https://tumata.com/tumata-tr/>).

Günümüzde yapılan bilimsel çalışmalardan bazıları aşağıda sıralanmıştır.

İstanbul’ da 27-30 Eylül 1993 tarihleri arasında yapılan “Uluslararası İkinci Etno-Müzikoloji ve Müzik Terapi Sempozyumu” nda ortaya çıkan sonuçlar şöyledir:

- 1- Terapide uygulanacak olan müziğin yapısı, yalın ve otantikliği esas alınmalıdır.
- 2-Müziğin türü, pentatonik yapıda olan Orta Asya Türk Müziği gibi monofonik (tek sesli) özelliği taşınabilir ve toplulukların ilkel müziği sayılabilecek etnik müzikler tercih edilmelidir.
- 3-Türk Müziği Çalgılarının müzik terapide önemli yere sahip olduğu ve uygulamada başarılı sonuçlar elde edildiği görülmüştür.
- 4- Müzik terapide Tasavvuf Müziği’nin hastalar üzerinde olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.
- 5- Hastalar, müzik aletlerini icra etmeleri ve müzikal etkinliklerde bulunmaları için yönlendirilmelidir.
- 6- Dans terapisinde müzik terapisi gibi yeri önemlidir (Altay şamanlarının yaptıkları seanslar, günümüz Avrupasında birçok terapi merkezinde uygulanmaktadır) (Ak.2006.s,215).

Güvenç’e göre “Temelinde pentatodik kökenli olup, doğaçlama ve hissiyat olanağı güçlü olan, müzikal yapısında koma adı verilen seslerin yaygınlığı nedeniyle zengin bir anlatım gücüne sahip olan Türk Müziği

gitgide psikolojik tedavide önem yere sahip olmaktadır” bu fikri destekleyen bilimsel çalışmaların ülkemizde yapıldığı görülmektedir.

2005-2006 yılları arasında indüksiyon uygulanan primipar gebelere travayda verilen eğitim ile dinletilen müziğin doğum sürecine etkisi adlı çalışmanın sonuçları şöyledir: Araştırmaya 40 deney, 40 kontrol grubu toplam 80 gebe katılmıştır. Deney grubundaki gebelere eğitim verilmiş, doğum ağrılarına iyi geldiği bilinen Rehavi makamındaki müzik birer saat arayla, her saatte 20 dakika olmak koşulu ile en az 6 kez dinletilmiştir. Kontrol grubundaki gebelere eğitim verilmemiş, müzik dinletilmemiştir. Müziğin gebelerin doğum ağrılarının endişe ve duyarlılığını azaltarak ağrının yarattığı sıkıntıların artmasında gecikmelere neden olmuştur. Araştırma sonucunda indüksiyon uygulanan primipar gebelere travayda verilen eğitim ile dinletilen müziğin doğum sürecine olumlu etkileri olduğu saptanmıştır. Ağlama, çığlık atma, yakınma deney grubunda ilk 3 saat boyunca hiç görülmemiş, kontrol grubunda giderek artan bir şekilde görülmüştür. Kendisine zarar verecek davranışlara deney grubunda hiç rastlanmazken kontrol grubunda 1. saatte davranış gözlenmemiş, diğer saatlerde ise gözlenmiştir. Deney grubundaki gebelerin %60’ı doğum öncesi müzik etkili olabilir derken, %92,5’i müzik dinletildikten sonra müziğin ağrılarının azalmasında olumlu etkisi olduğunu belirtmişlerdir (Ersanlı, 2007).

2007 yılında Ege Üniversitesi Hastanesi Onkoloji bölümünde kanser hastaları üzerinde müziğin kemoterapi yan etkilerine ve kaygı düzeylerine etkisi araştırılmıştır. Araştırmaya 30 deney ve 30 kontrol grubu olmak üzere toplam 60 hasta katılmıştır. Deney grubu kanser hastalarına rahat bir pozisyon aldıktan sonra dinletilen müziğe odaklanmaları istenmiştir. Hastalara tedavinin amacına ulaştığı yönünde telkinler verilmiş ve bunu hayal etmeleri istenmiştir. Bu uygulama kemoterapi süresince sürdürülmüş ve hastaların aynı sözsüz müziği tedavi boyunca dinlemeleri sağlanmıştır. Kontrol grubu hastalarına kemoterapi ile kombine edilen tedavi prosedürü uygulanmamıştır. Deney grubundaki hastaların kemoterapi yan etkileri ile müziğin etkileşimi istatistiksel olarak anlamlı bulunmazken ($p>0.05$), durumluk kaygı ortalama puanları ile müziğin etkileşimi anlamlı bulunmuştur ($p<0.001$). Deney grubundaki hastalar müziğin kendilerini dinlendirdiğini, rahatlattığını, huzur verdiğini, hoşlarına gittiğini, mutlu ettiğini, zevk verdiğini, kendilerini özel ve önemli hissettirdiğini, dikkatlerini hastalıktan, tedaviden ve ortamdaki uzaklaştırdığını, hayal kurmalarına yardım ettiğini, ortamı daha katlanır duruma getirdiğini belirtmiştir (Yıldırım, 2007:37).

2007 yılında Gazi Üniversitesi Algoloji Bölümünde başlatılan çalışmada bel, boyun ve baş ağrısı çeken 20 hastada Türk Müziği ile tedavinin etkinliği araştırılmıştır. Hastalara terapi öncesi ve sonrası ağrı derecesi sorulmuş ve ağrı şiddeti (0 ile 10 arasında) verbal numerik skala (VNS) ile değerlendirilmiştir. Hastaların ağrı dereceleri arasında müzikle tedavi öncesi ve sonrasında anlamlı bir fark çıkmıştır. Ayrıca terapi öncesi ve sonrasında hastaların hormon testlerinde de müzikle tedavi sonrasında anlamlı olarak azalma (%40) tespit edilmiştir (Babacan, vd. 2008).

Gazi Üniversitesi çocuk psikiyatrisi bölümünde 2007 yılında başlatılan çalışmada, otistik 6-15 yaş grubu aralığında 10 çocuk ve ergene ayda bir kez, beş saat uygulanan müzik terapi seanslarının otizmin şiddeti ve sözel iletişim, sosyal etkileşim, davranış alanlarına yönelik etkinliği ve terapiye nörohormonal yanıtlar araştırılmıştır. Çalışma sonuçları, müzik terapisinin hiperkinezik hareketliliği ve basmakalıp-yineleyici davranışları azalttığını; karşılıklı sosyal etkileşimi ve sözel iletişimi arttırdığını ortaya koymaktadır. Yine terapi sonrasında şiddet eğiliminde anlamlı bir azalma saptanmıştır. Terapi öncesi ve sonrası hormon düzeyleri

karşılaştırıldığında; kortizol, ACTH, adrenalin ve noradrenalin düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmamıştır (Güney, 2009).

Sonuçlar

Müzikle tedavinin tarihi sürecine bakıldığında kökeninin Orta Asya Türk Kültürü olduğu görülmektedir. Geleneklerine bağlı Orta Asya Türklerinin dini, askeri, törensel, sosyal ve kültürel birçok alanda müziğin manevi etkisinden faydalandıkları görülmektedir. Orta Asya’ da şaman, kam ve baksı isimleriyle görev yapan kişilerin psikolojik rahatsızlıkları olan hastaları etnik çalgılarla şarkılar söyleyerek iyileştirdikleri görülmüştür. Bu tedavi uzun yıllar Türkmen Boyları tarafından uygulanmıştır. Askeri alanda da müzik, savaşta ordunun tertip ve disiplini bakımından önem arz etmektedir. Ordunun hareketi, çıkışı ve düzeni davul çalınarak komuta edilmiştir. Savaş durumunda çalınan nevbet, kös vb. davulların sesi ve ritmi düşman askerinin motivasyonunu ve sinir sistemini bozmuş, buna karşılık Türk askerinin mili ve manevi duygularını güçlendirmiştir. Orta Asya Türkleri sosya-kültürel açıdan törensel faaliyetlerinde kopuz çalarak destanlar okumuşlardır. İslamiyet’ten önce de ölümden sonra yaşam inancına sahip olduklarından dolayı ölen insanlara saygı duydukları ve çeşitli koşuklar söylenerek Yuğ adı verdikleri törenler düzenledikleri bilinmektedir. Döneme genel olarak bakıldığında müzikle tedavi kapsamında pek çok çalışmanın yapıldığı ve farklı alanlarda da müziğin motivasyon yükseltici etkisinden faydalandığı görülmüştür.

Türk topluluklarında müzik ile tedavinin önemli bir yere sahip olduğu ve neredeyse tüm Türklerde bu yönteminin uygulandığı görülmektedir. 18. Yüzyılda başlayan Avrupa’daki müzikle tedavi uygulamalarına karşın, Türk-İslam Dünyası’nda çalışmaların 9. yüzyılda başladığı bilinmektedir. Şamanlardan, Anadolu Selçuklularına, oradan da Osmanlı’ya kadar ilerleyen süreçte, Farabi ve İbni Sina’dan, Gevrekzade Hafız Hasan, Abdulkadir Meragi ve Şuuri Hasan Efendilere kadar uzanan müzikle tedavi yöntemi Türk İslam Medeniyeti döneminin zirvesine ulaşmıştır. Bu önemli Türk bilginler müzik makamlarının tıp, matematik ve astronomi gibi konularla ilişkisini keşfederek bilimsel çalışmalar yapmışlardır. Bu bilimsel çalışmalar sonucunda da Türk Müziğinin kuramsallaştığı yazılı kaynaklardan bilinmektedir. Günümüzde yapılan müzikle tedavi yöntemlerinde de o döneme ait çalışmalardan yararlanılmaktadır.

Ülkelerin etnik müziklerinin, müzikle tedavide etkili olduğu ve rahatsızlığın türüne göre uygun makam ve çalgıların kullanılmasının, ruh ve beden sağlığına yarar sağladığı bilinmektedir. İslamiyet’in kabulünden sonra, müzikle tedavi yöntemi gelişmiş, günün belirli zamanlarında çeşitli hastalıkların tedavisinde Türk müziği makamları kullanılmıştır. Makamların insan psikolojisi üzerindeki etkileri araştırılmış ve her makamın verdiği hissiyat ve fayda esas alınarak doğru tedavi çeşitli hastalarda uygulanmıştır. Uzman kişiler tarafından yapılan bu uygulama ile olumlu sonuçlar alındığı saptanmıştır.

Müzikle tedavinin Türk bilginleri tarafından kuramsallaşma yolunda ilerlemesiyle birlikte, bu tedaviyi gerçekleştirecek hastaneler de inşa edilmeye başlanmıştır. İslamiyet’ten sonraki Türk devletlerinde müzikle tedavinin önemli yere sahip olduğunu yapılan darüşşifalardan anlaşılmaktadır. Darüşşifaların temel özelliklerine, içyapılarına ve kullanım alanlarına bakıldığında ne denli işlevsel ve gelişmiş olduğunu, mimari yapılarına

bakıldığında da hepsinin birer sanat eseri olduğu dikkati çekmektedir. Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait olan bu hastaneler, dünyada psikiyatrinin ve hastane mimarisinin gelişmesinde de öncü rol oynamışlardır.

Türkiye'de günümüzde müzikle tedavi nörolojik ve psikolojik rahatsızlıkları olan kişilerde uygulanarak başarılı sonuçların alındığı yapılan incelemelerle ortaya çıkmıştır. Türkiye' de çeşitli devlet, vakıf ve özel üniversitelerin tıp fakültelerinde, merkezlerde, derneklerde ve sivil toplum örgütlerinde Türk müziğiyle terapi/tedavi yöntemine başlandığı ve tedaviyle ilgili ilerleme kaydedildiği görülmüştür. Bu yöntem ayrıca kişilerin sosyal iletişimde yaşadıkları sorunları aşmasına yardımcı olabilmektedir. Seçilen uygun müzik türü yaşanan stresi en aza indirmede ve bireyin psikolojisini iyileştirmede etkili olduğu anlaşılmıştır. Tabii ki müzikle tedavinin tıbbi tedavilerin yanında ek olarak uygulandığında yararlı olacağı görülmektedir.

İstanbul' da 27-30 Eylül 1993 tarihleri arasında yapılan "Uluslararası İkinci Etno-Müzikoloji ve Müzik Terapi Sempozyumu"nda; özellikle hastaların terapi kapsamında bir müzik aleti icraa etmelerinin ve müzikal etkinliklerde bulunmalarının hem tedavinin hem de sanatın yaygınlaştırılması ve gelişimi için fayda sağlayacağı sonucuna varılmıştır.

2005-2006 yılları arasında indüksiyon uygulanan deney grubundaki primipar gebelere verilen eğitim ve dinletilen müziğin gebelerin %92,5'i üzerinde müzik dinletildikten sonra ağrı şikâyetlerinin azaldığı görülmüştür.

2007 tarihinde Ege Üniversitesinde ki hastanede kanser teşhisi konulmuş olan hastalara müziğin kaygı seviyelerinin yanı sıra tıbbi tedaviye yan etkileri incelenmiştir. İnceleme sonucunda hastaların kendilerini değerli gördüklerini, huzurlu olduklarını ve hissettikleri birçok olumlu duyguyla birlikte geleceğe dair hayal kurabildikleri ve mevcut durum ile yaşamlarını daha yüksek refah seviyesine ulaştırmak istedikleri yapılan araştırma ile tespit edilmiştir.

Yine 2007 yılında Gazi Üniversitesi Algoloji Bölümünde başlatılan çalışmada ağrı rahatsızlığı şikâyeti olan bireylere Türk Müziği ile tedavi uygulanmış olup alınan sonuçlar göre hastaların hormon testlerine bakıldığında ağrıların %40 oranında anlamlı azalma tespit edilmiştir.

Gazi Üniversitesi çocuk psikiyatrisi bölümünde 2007 yılında başlatılan çalışmada, otistik bozukluğu olan 6-15 yaş grubunda 10 çocuğa müzik terapi seansları yapılmıştır. Müzikle tedavi süreci sonrası hasta sonuçlarına bakıldığında hiperkinezik hareketliliğin ve basmakalıp-yineleyici davranışların azaldığını; karşılıklı sosyal ve sözel iletişimin arttığını ve hasta üzerinde genel olarak iyileştirici etkiler oluşturduğu saptanmıştır.

Öneriler

Müzikle tedavinin sürecine baktığımızda Türk medeniyetlerinin bu uygulamada öncü olduklarını ve bu uygulamayı kültür haline dönüştürdüklerini görmekteyiz. Eski Türk medeniyetlerinde yapılan müzikle tedavi çalışmaları günümüze ışık tutmaktadır. Tedavinin etkisine baktığımızda, fiziksel ve psikolojik olarak rahatsızlıkları azaltıcı yönü olduğu görülmektedir. Felç geçirmiş hastaların kaslarını hareket ettirmesine sağladığı katkı, müzikle tedavinin fizyolojik faydalarına örnek gösterilebilir. Ayrıca müziğin hastayı dinlendirerek, ağrıyı yatıştırması, kas kasılmalarını rahatlatması ve sinir sistemini güçlendirmesi gibi faydaları müzikle tedavinin daha geniş bir alanda kullanılması gerektiğini göstermektedir. Hastaya ameliyat öncesi ve sonrası

müzik dinletilmesinin hasta üzerindeki olumlu etkileri dikkate alındığında, müzikle terapinin gerekliliği anlaşılmaktadır. Hastanelerde müzikle terapi uygulamalarının artması, farklı alanlardaki yararlarının saptanması açısından önem taşımaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde üniversitelerin tıp ve güzel sanatlar fakültelerinde ders programı haline getirilmesi bu tedavi metodunun gelişim gösterebilmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca verilecek eğitimi evrenselleştirmekte de fayda görülmektedir. Bunun için Türk müziğiyle uygulanan müzik tedavi yöntemleri ile başka ülkelerden alınacak müzikle tedavi örneklerinin sentezlenerek ülkemizde akademik eğitim veren kurumların müfredatlarına dâhil edilmesi önerilmektedir.

Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde uzman hekimler tarafından belirtilen Türk müziği makamlarının tıp ile yakın ilişkileri çağımıza uygun ileri bilimsel araştırmalarla tekrar ele alınabilir.

Müzik, yalnızca hastalara değil, sağlıklı bireylere de koruyucu ve motivasyon yükseltici bir unsur olarak büyük yarar sağlayabilir. Şehir yaşamındaki stresi azaltabilmek, iş hayatında verimliliği artırabilmek ve bazı ülkelerde uygulandığı üzere, süt ve yumurta üretiminde yüksek verimi sağlamak için müzik terapi yöntemleri uygulanabilir.

Bazı kurum ve kuruluşların bünyesindeki çalışanlara sosyal etkinler kapsamında sunduğu; koro çalışmaları, enstrüman kursları ve ritim atölyeleri gibi müzikal etkinliklerin yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Sonuç olarak müzikle tedavinin uygulama alanlarının günümüzde genişlediği görülmektedir. Psikolojik rahatsızlıkların, kişilik bozukluklarının ve kanser tedavisinin yan etkilerinin tedavisinde; engellilerin ve yaşlıların sosyal bağlarını güçlendirmenin yanında suçluların topluma kazandırılmasında ve rehabilitasyonunda oldukça etkili sonuçlar alındığı görülmektedir. Müziğin insan yaşamındaki yeri dikkate alınarak müzikle terapinin bilinçli bir tedavi yöntemi olarak kullanılabilmesi için bilimsel çalışmaların artırılarak yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Ak, A.Ş. (1994). , "XX. Yüzyıla Kadar Fransa'da Müzikoterapi Uygulamaları Ve Türk-İslam Tedavi Metodlarının Avrupa'ya Tesirleri", Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya,

Ak, A.Ş. (2006). *Avrupa ve Türk İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi*, Tarihi gelişimi ve uygulamaları, Ötüken Yayıncılık, İstanbul-

Ak, Ş. (1997), *Avrupa ve Türk İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi Tarihi Gelişim ve Uygulamaları*, Öz Eğitim Yayınevi, Konya,

Ateş, E. (2000). "Türk Cumhuriyet'in İlk Dönemlerinde Türk Musikisi ve Atatürk'ün Musiki Anlayışı", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 7, s.53-59. Basımevi, Ankara.

Bayat, A.H. (2003). (ed). *Tıp Tarihi*. İzmir: Sade Matbaa.

Bedi, N., Şehsuvaroğlu,A., Demirhan E., Gönül, C. G. (1984). *Türk Tıp Tarihi*, Taş Kitapçılık, Bursa

Birkan, Z. I. (2014). Müzikle tedavi, tarihi gelişimi ve uygulamaları. AKUPUNKTUR ANKARA, 37.

Yiğitbaş, M. S. (1972). *Musiki ile tedavi*. Yelken Matbaası.

- Cantay, G. (1992). "Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları", Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Sayı 61, s.50-69.
- Çoban, A.(2005). "Müzik Terapi/Ruh Sağlığı İçin Müzikle Tedavi", Timaş Yayınları, İstanbul
- Çolakoğlu Sarı, G. (2014). Osmanlı-Türk Müziği'nde Padişahların İzleri. Journal of International Social Research, 7(35).
- Devellioğlu, F. (1978). "Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat", Aydın Yayınevi, Ankara,
- Efendi, H. S., & Parmaksizoğlu, İ. (1974). Tâcüt-Tevârih: Cilt II. Millî Eğitim Basımevi. Terzioğlu, ARSLAN (1972); Türk-İslâm Psikiyatrisinin ve Hastanelerinin Avrupa'ya Tesirleri, İstanbul: Bifaskop Yayınevi.
- Ersanlı, C. (2007), "İndüksiyon Uygulanan Primipar Gebelere Travayda Verilen Eğitim İle Dinletilen Müziğin Doğum Sürecine Etkisi, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Eyüboğlu, İ.Z., (1993). *Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul.
- Gençer, Mustafa, "Türk-İslam Tarihinde Yükseköğretim: Selçuklu-Osmanlı Sınırlarında Gelenek ve Değişim", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu, 2015.
- Grebene, B. (1978). *Müzikle Tedavi*, Güven Yayınları, Ankara.
- Güvenç, R. O. (1985). Türklerde ve Dünyada Müzikle Ruhi Tedavinin Tarihçesi ve Günümüzdeki Durumu. İstanbul Üniversitesi basılmamış doktora tezi, İstanbul.
- Güvenç, R.O. (1991). *Türk Musikîsi Tarihi ve Türk Tedavi Musikîsi*, Metinler
- Güvenç, Rahmi Oruç, "Eski Türklerde Müzik İle Tedavi", Türkler, c. 3, Ankara, 2002.
- Kaptan, S. (1998). Bilimsel Araştırma ve İstatik Teknikleri.1. Baskı. Ankara. Tekışık Web Ofset
- Karahan, S. (2006). "Tarihsel Süreç İçerisinde Türklerde Müzikle Terapi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Kaya, E. E. (2012). Türk ordu geleneğinde askeri müzik olgusu. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 1(03), 93-105.
- Kemaloğlu, M. (2014). "Hikmet Yurdu", Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Cilt 7, Sayı 13, Ocak-Haziran s.289-301.
- Koç, E. (2019). Türk-İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi.Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale
- Kuloğlu, Ünüshan, "Türklerin Anadolu Öncesi Müzik Gelenekleri ve İslamiyet Etkisi", Kültür Ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara, No: 4012, 2009 s.2-9.
- Levendoglu, O. (2005). Tarih içinde Geleneksel Türk Sanat Müziği ve diğer kültürlerle etkileşimleri. Erciyes üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi, 1(19), 253-262.
- Oruç, R. (1985). "Türklerde Ve Dünyada Müzikle Ruhi Tedavinin Tarihçesi ve Günümüzdeki Durumu", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı, İstanbul

- Öztuna, N. Y. (1976), Türk Musikisi Ansiklopedisi, Milli Eğitim basımevi, İstanbul, , s.23
- Öztürk, L., Erseven, H., Atik, M. F. (2017). "Makamdan Şifaya", İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Ramazanoğlu, G. (2008). "16. Yüzyılda Osmanlı Külliyyeleri", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 3, s.333-344
- Sayılı, A. (1984). *İbn-i Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı*, Türk Tarih Kurumu
- Sezer, E., & Atıcı, E. (2010). Selçuklu ve Osmanlılarda müzikle tedavi yapılan hastaneler. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 36(1), 29-32.
- Somakcı, P. (2003). Türklerde müzikle tedavi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(15), 131-140.
- Songur, H., Saygın, T. (2014). "Şifahaneden Hastaneye: Sağlık Kuruluşlarının Değişimine Genel Bir Bakış", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 19, /1 s.200-202.
- Gençel, Ö. (2006). Müzikle tedavi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 14(2), 697-706.
- Şakar, Ö. (2006) Müzikle Tedavi, www.dergi.net
- Şengül, E. (2008). "Kültür Tarihi İçinde Müzikle Tedavi Ve Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası", Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne
- Terzioğlu, A. (1992). "Türk İslam Hastaneleri Ve Tababetinin Avrupa'daki Tıbbi Rönesansı Etkilemesinden, Türk Tıbbının Batılılaşmasına", Hipokrat Yayınları, İstanbul
- Terzioğlu, A., (1984). *İbn-i Sînâ ve Türk Çocuk Psikiyatrisi*, İbn-i Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı (haz. Aydın Sayılı), Ankara. s.262
- Tuğlacı, P. (1985). "Osmanlı Şehirleri", Milliyet Basımevi, İstanbul
- Tura, Y. (2001). Kantemiroğlu Kitabı 'İlmi'l-Musiki 'ala vechi'l-Hurufat. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Turabi, H.A. (2005), *Gevrekzâde Hâfız Hasan Efendi ve Mûsikî Risâlesi*, Rağbet Yayınları, İstanbul. s.21
- Uçaner, B., & Öztürk, B. (2009). Türkiye'de ve dünyada müzikle tedavi uygulamaları. Uluslararası Eğitim Araştırma Kongresi, 1-13.
- Ülgen, A. S. (1962). "Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası" Vakıflar Dergisi, Sayı 5
- Web 1: <https://tumata.com/tumata-tr/>, Erişim Tarihi 10.04.2020
- Web 2: <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-celebi-ladikli> 10.04.2020
- Yıldırım, G., Gürkan, A. (2007). "Müziğin, Kemoterapi Yan Etkilerine ve Kaygı Düzeyine Etkisi", Anadolu Psikiyatri Dergisi 2007
- Yıldırım, N. (2015). "Büyük İstanbul Tarihi" Ed. Coşkun Yılmaz, İbb Kültür A.Ş Yayın Evi No:15321, IV. Cilt, 2015, s.139-143.

Yıldırım, N. (2016). "Sultan II. Bayezid Edirne Darüşşifası, Trakya Üniversitesi Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi Darüşşifa Bölümü Yenileme Projesi", İstanbul.